

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-6-70-36>

УДК 339.9

Куцяк В.О., Чопенко Т.М.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОСНОВНІ ПАРАДИГМИ ТА МОЖЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто визначення терміну «бідність». Проаналізовано рівень доходів України у розрізі інших європейських країн. Проведено аналіз середньомісячної реальної і номінальної заробітної плати. Визначено поняття рентної моделі економіки країни, що разом із високим рівнем монополізму є однією із наймасштабніших причин бідності українського населення. Розглянуто класифікацію причин існуючого рівня бідності в Україні. Досліджено прояв теорії порівняльних переваг на прикладі України. Запропоновано шляхи подолання наявних проблем, що полягають в оптимізації механізму подолання безробітності, забезпечення росту продуктивності праці, формування стратегії сталого розвитку сільського господарства та урівноваженні виплат соціальної допомоги незабезпеченим верствам населення.

Ключові слова: рівень бідності, рівень доходів, рентна економіка, теорія порівняльних переваг, сільське господарство.

Kutsiak Vadym, Chopenko Tetyana

Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovich

KEY PARADIGMS AND POSSIBILITIES FOR POVERTY ALLEVIATION IN UKRAINE

Summary. Under present conditions, poverty often becomes an obstacle to the stability of society and its further development. In the era of political and economic changes, the current state of poverty in Ukraine is the basis for the development of practical recommendations that will help to eliminate existing problems of living standards, helping to become an economy on the path to sustainable development. As the Government of Ukraine approved a plan of measures for 2019 to implement the Poverty Reduction Strategy, this is one of the priority issues. The definition of the term "poverty" is considered in the article. Proclassifies the factors of poverty: economic, political and social factors. Two approaches to determining the level of poverty are outlined: absolute and relative. The main indicators measuring the poverty level are considered to be the level of minimum wages, average monthly wages and living wage. The level of average monthly wages of European countries is analyzed. The trends of wages in Ukraine for the period of 2013-2019 are monitored. The level of wages in Ukraine in real and nominal terms is researched. The main causes of poverty in Ukraine should be considered a high level of monopoly and a rental model of the economic model. The manifestation of the theory of comparative advantages on the example of Ukraine is explored. The key to Ukraine's high competitiveness at the international level is to raise the level of wealth of the Ukrainian population. The ways of overcoming the existing problems consisting in optimizing the mechanism of overcoming unemployment are proposed; the growth of real wages of the population should be tightly connected with the growth of labor productivity, create conditions for the formation of a strategy for sustainable development of agriculture and to balance the payment of social assistance to the poorer segments of the population.

Keywords: poverty level, income level, rental economy, theory of comparative advantages, agriculture.

Постановка проблеми. Дедалі більше країн світу на початку ХХІ століття усвідомлюють негативні наслідки бідності населення, тому серед 8 головних Цілей Розвитку Тисячоліття, затвердженими ООН вирішення цього питання є одним з найпріоритетніших. При цьому Урядом України затверджено план заходів на 2019 рік з реалізації Стратегії подолання бідності. По всьому світі проблема бідності є болісним питанням, яке потребує розгляду та втручання й постає як одна з найнебезпечніших глобальних проблем людства.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженням бідності в розрізі світового масштабу присвячено наукові праці вчених: А. Сміта, Д. Рікардо, Т. Мальтуса, А. Маршала, Е. де Сотто, Д. Мілля та ін., які виявили, що бідність є результатом індустріального розвитку. Залежність бідності від рівня доходів та задоволення потреб описана також у працях Ч. Бута, а С. Раунтрі поділяв населення на багатих та бідних. При цьому наукові й практичні проблеми, які пов'язані з формуванням сталого рівня доходів України та питання бідності нашої держави, залишаються недостатньо розкритими

та обґрунтованими. Необхідне комплексне дослідження рівня доходу населення.

Мета статті. У добу політичних та економічних змін дослідження сучасного стану рівня бідності України є основою розроблення практичних рекомендацій, що допоможе ліквідувати існуючі проблеми відставання рівня життя, допомагаючи стати економіці на шлях сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. В теперішніх умовах бідність часто стає на перешкоді стабільності суспільства і його подальшого розвитку. Бідність – це неможливість унаслідок нестачі коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу [1].

Головною причиною виникнення та поширення бідності серед українців стали несистемні реформи суспільного життя при переході на засади ринкової економіки та демократизації як суспільно-політичних, так і економічних інститутів [2], які проявились у зменшенні рівня зайнятості населення, зростанні рівня безробіття, низькому рівні оплати праці та пенсійного забезпечення, заборгованості із заробітної плати і соціальних виплат, відсутності розвинутої системи страхування та адресної соціальної допомоги [3]. У сучасних умовах процес

зубожіння продовжується у зв'язку із військовою агресією Росії, політичною нестабільністю, різким падінням економіки, підвищенням тарифів на житлово-комунальні послуги, спекулюванням на вимогах МВФ, корупцією [2].

Класифікацію причин бідності можна описати наступним чином:

- економічні (високі ціни, низький рівень доходу, низька купівельна спроможність);
- політичні (прогалини у трудовому законодавстві, неефективність соціальної політики держави);
- соціальні (соціальна незахищеність, поляризація суспільства, низький рівень освіти тощо).

Для оцінки рівня бідності в Україні використовують абсолютний і відносний підходи. Відповідно до першого рівень бідності розраховується за критерієм прожиткового мінімуму з використанням витрат і доходів. А відповідно до другого розраховується рівень відносної та крайньої бідності.

Одним із базових показників, що визначають рівень доходів населення та свідчить про їх добробут – заробітна плата. Сьогодні мінімальна заробітна плата в Україні становить 4173 гривні, а прожитковий мінімум – 2027 гривень (76,2 долари США) на місяць, що дорівнює 67 гривням (2,5 долари США) на день [4]. Прожитковий мінімум в Україні є меншим за мінімальний соціальний стандарт за методикою оцінки ООН (5 доларів США в день) та є ближчим до порогу бідності африканських держав (1,90 долара США на день) ніж Європейських сусідів [5]. Станом на 2018 рік середня заробітна плата в Україні становила 8865 грн, у перерахунку на євровалуту це 276 у.о. Хоча можна зазначити позитивні тенденції з аналогічними порівнюваними періодами, все ж вказаний показник є найнижчим

серед таких країн, як Росія – в 2 рази; Польща – у 3,9 разів; Чехія – у 4,5 рази [5].

Аналізуючи інформацію можна зробити висновки, що Україна одна із найбідніших держав Європи. За станом середньомісячного доходу Україна виграє лише у Болгарії, де показник становить 261 євро [6].

Відповідно до офіційної статистики, середня заробітна плата станом на березень 2019 року вона склала 10237 гривень, або 385 доларів. Тобто на 22,1% більше, ніж в минулому році [7].

За даними статистичного відомства, реальна зарплата (з урахуванням інфляції) в березні 2019 року до березня минулого року зросла на 12,5%.

Про зниження рівня бідності в Україні стверджує Світовий банк, згідно з розрахунками методології банку. Про це говориться у доповіді СБ "Europe and Central Asia Economic Update, Spring 2019: Financial Inclusion". Як згадано в матеріалах, рівень бідності знизився до 4,0% у 2018 році з 4,9% у 2017 році і 6,4% у 2016 році (споживання на душу населення менше 5,5 доларів на день за паритетом купівельної спроможності на 2011 рік) [10].

Саме економічні передумови та нераціональне використання ресурсів призвели до зубожіння українців. Щоправда, номінальний рівень доходів зріс. За 3 останні роки мінімальна заробітна плата з 1378 грн підвищилася до 4173 грн станом на 1.01.2019 року, але попри це рівень інфляції за 3 роки склав 117,2%, що нівелює номінальне зростання доходів [11; 12].

Ерік Райнерт, норвезький економіст, у своїй книзі «Як багаті країни стали багатими, і чому бідні країни залишаються бідними» ґрунтовно проілюстрував, що так зване онтологічне коло бідності, прирікає деякі країни з колосальними

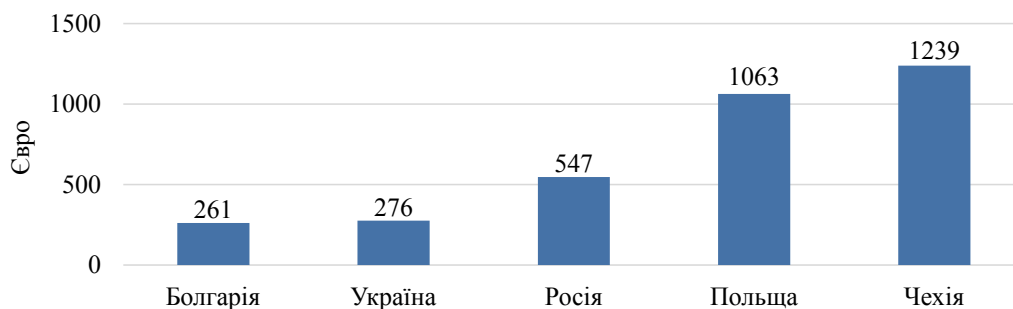

Рис. 1. Середньомісячна заробітна плата у 2018 році

Джерело: розроблено авторами за [5; 6]

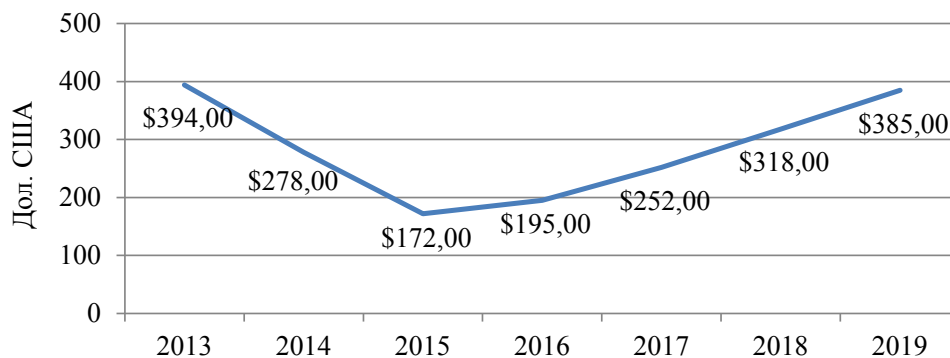

Рис. 2. Середньомісячна заробітна плата в Україні 2013-2019* роках

* станом на березень 2019 року

Джерело: розроблено авторами за [8]

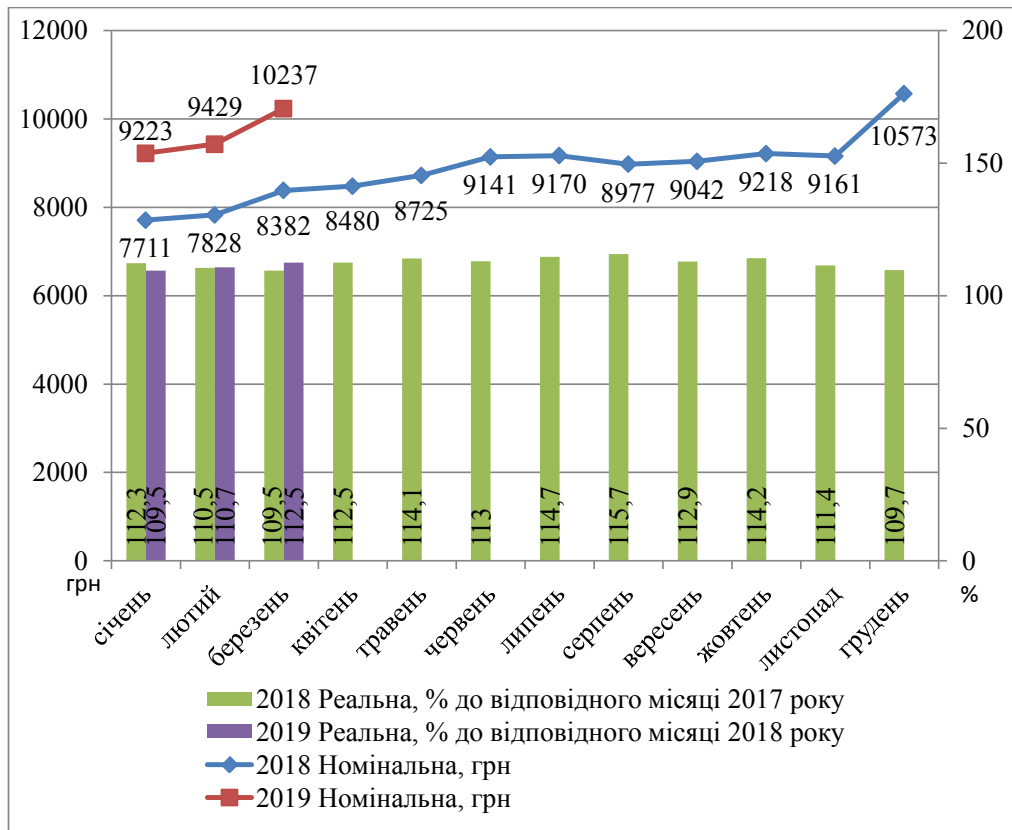

Рис. 3. Середньомісячна реальна і номінальна заробітна плата в Україні 2018-2019 рр.

Джерело: [9]

стартовими можливостями на постійне осідання по «кільцям бідності» на дно колодезя [13]. Основна причина: пріоритет на моновиробничтві неправильне застосування теорії порівняльних переваг. Вищезгадана теорія була описана ХІХ ст. Давидом Рікардо і базується на тому, що торгівля вигідна не лише, коли спирається на абсолютних перевагах, а й при застосуванні відносних переваг [13]. Кожна країна – індивідуальна, зі своїми природними ресурсами, станом економіки, рівнем використання потужностей, тому й підхід до вирішення проблеми бідності кожної держави має бути унікальним в своєму роді. Що стосується України, виникає небезпека формувати економіку за таким зразком: якщо у нас сприятливі умови для сільського господарства, то у нас є абсолютні переваги в цій галузі порівняно з іншими країнами, тому ми будемо концентруватися на виробництві кукурудзи, зерна і соняшникової олії, тобто сировинних мототоварів з спадною віддачею. Але, на відміну від товарів з високим рівнем доданої вартості, на випуску продукції сільського господарства не можна отримати ефект від масштабу. Так, при виробництві легкових автомобілів збільшення обсягів виробництва призведе до зменшення витрат, а в аграрному секторі і видобутку корисних копалин навпаки: кожна додаткова тонна пшениці або нова тонна видобутої руди вимагає все нових витрат: родючі ґрунти вичерпуються, запаси виснажуються. В результаті ми отримали економіку, в якій розвивалися лише ті галузі, які або мали абсолютні переваги на світовому ринку, або спиралися на виробництво аграрних мо-

нотоварів і сировини з спадною віддачею. Галузі із зростаючою віддачею, які могли базуватися на використанні відносних переваг, наприклад, переробка, виробництво товарів народного споживання, машинобудування і так далі, практично не розвивалися.

Боротися слід не з наслідками, а з причинами бідності, інакше боротьба може тривати безкінечно. Ключова причина бідності в Україні – це високий рівень монополізму і рентний зразок моделі економіки. Рентною моделлю економіки називається стан, в якому фінансовий потік концентрується в одній точці збору, а потім розподіляється між 4-5 сім'ями або великими фінансово-промисловими групами. Про це свідчить той факт, що за останні чотири роки співвідношення фонду заробітної плати до ВВП скоротилося з 42-43% у 2014 році до 34-35% станом на 2018 рік. Це означає, що відбувається зниження доходів рівня населення при розподілі ВВП, тоді як у розвинених країнах світу цей коефіцієнт складає 50%. Українська економіка в своїй основі містить нерозвинені сировинні цикли, що само собою, не може забезпечити високого рівня доданої вартості і високих зарплат. Лише наявність природних ресурсів, тісно переплетених з інфраструктурними системами, можуть забезпечити швидкий експорт [13].

Висновки і пропозиції. Запорукою високої конкурентоспроможності України на міжнародному рівні є підвищення рівня багатства населення України що повинно спиратися на потужну технологічну, наукову та інвестиційну базу.

В даній ситуації наступні кроки можуть посприяти зниженню рівня бідності в Україні.

1. Необхідно урівноважити підтримку з боку держави малозабезпечених громадян. Допомога держави повинна носити виключно адресний характер і бути максимально орієнтована на соціально незахищені верстви населення, такі як молоді сім'ї з дітьми, пенсіонери, сироти і т. д.

2. Потрібно переглянути нормативні акти, що стосуються безробіття. Перш за все необхідно налагодити механізм пошуку роботи і налагодити більш активну роботу з професійної підготовки безробітних, впровадити нові форми надання державною службою зайнятості послуг населенню та роботодавцям, створити загальнодержавний реєстр вакансій з вільним онлайн-доступом та актуалізацією в режимі реального часу. Необхідне сприяння працевлаштуванню молоді та запровадження додаткових стимулів для роботодавців щодо працевлаштування осіб

передпенсійного віку, осіб з малолітніми дітьми та осіб з інвалідністю. Такі кроки забезпечать поліпшення економічних умов розвитку самозайнятості населення.

3. Зростання реальної заробітної плати населення повинно бути жорстко пов'язано з ростом продуктивності праці. Прискорене збільшення реальних доходів населення веде до розгортання інфляційних процесів в економіці, зростання споживчого імпорту й високому негативному сальдо торгового балансу.

4. Необхідно забезпечити сталий розвиток сільського господарства, при цьому забезпечуючи ресурсами підтримуючі галузі української економіки: машинобудування, чорна металургія. Варто наслідувати зразок Японії, закупаючи лише необхідні ресурси лише на поточний процес виробництва.

Список літератури:

1. Стратегія подолання бідності. Затверджено Указом Президента України від 15.08.2001. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/637/2001>
2. Задорожна С. Стратегії подолання бідності в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. С. 20–33.
3. Борисенко М.І. Особливості бідності в Україні. *Молодий вчений*. 2015. № 1(16). С. 178–180.
4. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік». 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2696-19>
5. Середні зарплати за видами економічної діяльності в Україні та окремих країнах світу. Економічний дискусійний клуб. 2019. URL: <https://cutt.ly/Syho68>
6. Eurostat: мінімальна зарплата в ЄС – €261. BBC News. 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/>
7. В Україні зросла середня зарплата. Корреспондент.net. 2019. URL: <https://cutt.ly/syhdIP>
8. Середня зарплата в Україні у доларах досягла 2013 року. Інформаційне агентство. 2019. URL: <https://cutt.ly/jyhfbG>
9. Середня зарплата в Україні перевищила 10 тис. грн. РБК-Україна. 2019. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/srednyaya-zarplata-ukraine-prevysila-10-tys-1556803679.html>
10. Світовий банк констатував зниження бідності в Україні. 2019. URL: <https://cutt.ly/1yhgoe>
11. Мінімальна зарплата в Україні. МінФін. 2019. URL: <https://cutt.ly/5yhgQ7>
12. Калькулятор інфляції. URL: <https://cutt.ly/Yyhg94>
13. Економіка повільно вмирає: Як Україна консервує бідність 112.ua. 2019. URL: <https://ua.112.ua/mnenie/ekonomika-povilno-vmyraie-yak-ukraina-konservuie-bidnist-490268.html>
14. Мінімальна зарплата в Україні. МінФін. 2019. URL: <https://cutt.ly/GyhjZc>

References:

1. (2001) Stratehiia Podolannia Bidnosti. Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy Vid 15.08.2001 [Poverty Reduction Strategy. Approved by the Decree of the President of Ukraine of 15.08.2001]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/637/2001>
2. Zadorozhna S. (2016). Stratehii podolannia bidnosti v Ukraini. [Poverty Reduction Strategy in Ukraine] *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*.
3. Borysenko M.I. (2015). Osoblyvosti bidnosti v Ukraini [Peculiarities of poverty in Ukraine]. *Molodyi vchenyi*, 1(16), 178–180.
4. (2019) Pro vnesennia zmin do zakonu Ukrainy pro derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2019 rik [On Amendments to the Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2019"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2696-19>
5. Ekonomichni dyskusiyni klub (2019). Seredni zarplaty za vydamy ekonomichnoi diialnosti v Ukraini ta okremykh krainakh svitu [Average salaries by types of economic activity in Ukraine and individual countries of the world]. URL: <https://cutt.ly/Syho68>
6. BBC News (2019). Eurostat Minimalna Zarplata V YeS – €261 [Eurostat: The minimum wage in the EU is € 261]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/>
7. Korrespondent.net. (2019). V Ukrayini zrosla serednya zarplata [In Ukraine, the average salary has increased]. URL: <https://cutt.ly/syhdIP>
8. Informacijne agentstvo (2019). Serednya zarplata v Ukrayini u dolarah dosyagla 2013 roku [The average salary in Ukraine in dollars has reached 2013]. URL: <https://cutt.ly/jyhfbG>
9. RBC-Ukrayina (2019). Serednya zarplata v Ukrayini perevishila 10 tis. grn. [The average salary in Ukraine exceeded 10 thousand UAH]. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/srednyaya-zarplata-ukraine-prevysila-10-tys-1556803679.html>
10. (2019) Svitovij bank konstatuvav znizhennya bidnosti v Ukrayini [Svitovij bank konstatuvav znizhennya bidnosti v Ukrayini]. URL: <https://cutt.ly/1yhgoe>
11. MinFin (2019). Minimalna zarplata v Ukrayini [The World Bank has stated poverty reduction in Ukraine]. URL: <https://cutt.ly/5yhgQ7>
12. Kalkulyator inflyaciyi [Inflation Calculator]. URL: <https://cutt.ly/Yyhg94>
13. 112.ua (2019). Ekonomika povilno vmiraye: Yak Ukrayina konservuie bidnist [Economy slowly dies: How Ukraine is protecting poverty]. URL: <https://ua.112.ua/mnenie/ekonomika-povilno-vmyraie-yak-ukraina-konservuie-bidnist-490268.html>
14. MinFin (2019). Minimalna zarplata v Ukrayini [Minimum salary in Ukraine]. URL: <https://cutt.ly/GyhjZc>